

УДК 615.849 - 614.7:613

ТОМІЛІН Ю.А., Миколаївський державний гуманітарний університет ім. Петра Могили,
м. Миколаїв, Україна

Томілін Юрій Андрійович – к.б.н., професор кафедри техногенної безпеки Миколаївського державного гуманітарного університету імені Петра Могили

ДИНАМІКА РАДІАЦІЙНОГО СТАНУ В СТАВКАХ-ВІДСТІЙНИКАХ ОЧИСНИХ СПОРУД ПІВДЕННО- УКРАЇНСЬКОЇ АЕС І ПРИЛЕГЛИХ ДО НИХ РІЧКОВИХ СИСТЕМ

Проаналізовано результати двадцятирічних (1985-2004 рр.) досліджень радіоактивності водних об'єктів, пов'язаних з діяльністю Південно-Української АЕС. Показано, що динаміка радіоактивності цих водних об'єктів залежить від радіоактивного стану технологічних водойм АЕС.

At work we have done mark of radioactivity of water system of South Ukrainiane NPP (1985-2004 years). The dynamics of radioactivity in this water system dependent from radioactivity of technologic water objects of SU NPP.

АЕС виробляють майже 50% електроенергії в Україні, що свідчить про їхню економічну необхідність для нашої держави. В той же час, як свідчать численні радіоекологічні дослідження навколо АЕС, діяльність їх помітно впливає на радіаційний стан прилеглих територій [1, 2, 12].

Внаслідок надходження радіонуклідів у навколишнє середовище в процесі виробництва ядерної енергії, дослідження міграції радіонуклідів у водних екосистемах залишаються надзвичайно актуальними. Особливої уваги заслуговують дослідження з вивчення поведінки радіонуклідів у водних екосистемах, які гідродинамічно пов'язані зі ставками-охолоджувачами та іншими технологічними водоймами АЕС, з яких “станційні” радіонукліди можуть переходити у річкові і зрошувальні

системи.

Матеріали та методи досліджень

Дослідження проводилися в ставках-відстійниках очисних споруд каналізаційної системи Південно-Української АЕС і прилеглих до них річкових системах (рр. Арбузинка, Мертвовод) (рис. 1) протягом 1986-2004 рр. Досліджувались вода, донні відкладення, водорості. Радіометрія проб на вміст ^{90}Sr , ^{137}Cs , ^3H проводилася в науково-дослідній лабораторії “Ларані” з 2001 р. – в лабораторії зовнішньої дозиметрії ПУ АЕС та в Інституті КЮіГІ НАН України (м. Київ). Методи дослідження: рідинно-сцинтиляційна радіометрія ^3H на установці “Бета-2” і “Quantulus-1020”. Радіометрія дочірнього продукту $^{90}\text{Sr} - ^{90}\text{Y}$ здійснювалась на низькофоновій установці УМФ-1500. Вимірювання гамма-випромінюючих

радіонуклідів проводилося за допомогою спектрометричного комплексу АІ-1024-95 з напівпровідниковим детектором ДГДК-125В. Похибка вимірювань складала 5-15%. Вірогідність отриманих результатів підтверджувалася за допомогою статистично-математичних методів [5-7].

Результати та їх обговорення

Рідкі промислові та каналізаційні скиди ПУ АЕС після очищення їх на очисних спорудах

ГФК через три ставки-відстійники з початку роботи АЕС до 1993 р. надходили у р. Арбузинку, а далі – у р. Мертвовод, яка біля м. Вознесенська впадає до Південного Бугу. За 8 км до впадіння р. Арбузинки у р. Мертвовод розташоване руслове Трикратське водосховище, а на р. Мертвовод, за 15 км до її впадіння в р. Південний Буг – руслове Таборівське водосховище (рис. 1). Води з цих водоймищ використовуються для зрошення прилеглих до

Рис. 1. Схема водної системи

З середини 1993 р. рідкі скиди ПУ АЕС вже не надходять до р. Арбузинки, а перекачуються зі ставок-відстійників до ставка-охолоджувача АЕС (Ташликське водосховище). За даними багаторічних досліджень, основний внесок у сумарну радіоактивність вод біоставків-відстійників ПУ АЕС надавали ^{137}Cs та ^3H , а такі радіонукліди, як ^{54}Mn , ^{60}Co , ^{90}Sr , що реєструвалися в середньому в кількості 0,050-0,100 Бк/л тільки на початку роботи станції (1987-1989рр.), суттєво не впливали на сумарний

рівень радіоактивності води.

Вміст ^{137}Cs у воді ставок-відстійників в 1988-97 рр. знаходився в межах 0,04-0,12 Бк/л, що в 5-10 разів вище за рівень його вмісту у воді поверхневих водойм цього регіону (рис. 2).

Вміст ^3H у воді ставок-відстійників очисних споруд АЕС у 1990 р. складав 1480 ± 520 Бк/л. У наступні роки ця величина знизилася, але до 2004 р. залишалася на рівні, не нижчому за 300 Бк/л (рис. 3).

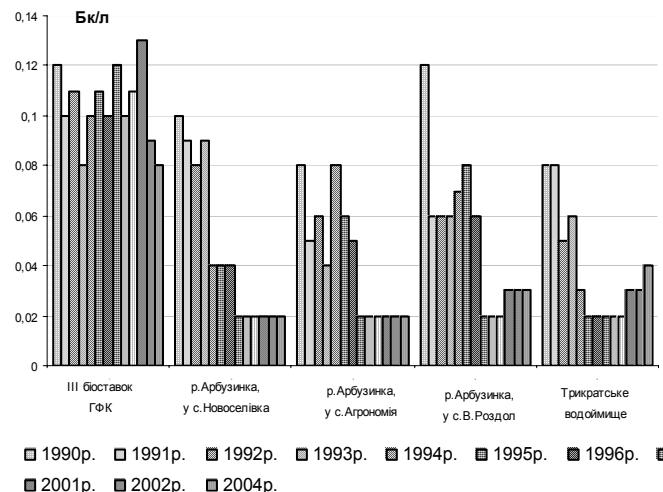

Рис. 2. Динаміка вмісту ^{137}Cs у воді водних об'єктів, пов'язаних з діяльністю ПУ АЕС

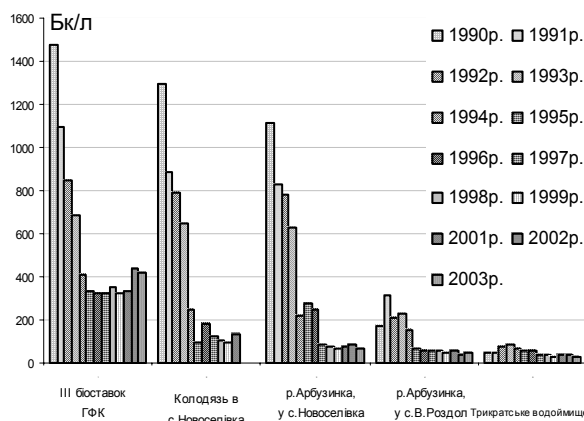

Рис. 3. Динаміка вмісту ^3H у воді водних об'єктів, пов'язаних з діяльністю ПУ АЕС

Вміст ^{90}Sr у воді ставків-відстійників тримався протягом двадцяти років в межах 0,02-0,08 Бк/л. Лише у 1999 р. середня концентрація підвищилась до 0,62 Бк/л.

Рівні концентрацій радіонуклідів (^{90}Sr , ^{137}Cs , ^3H) у воді впливали, відповідно, на активність цих радіонуклідів в донних відкладеннях і в водоростях ставків-відстійників. Також і водні компоненти реагували на ступінь присутності ^{54}Mn , ^{60}Co у воді.

В той же час спостерігалась затримка деякої кількості радіонуклідів в донних відкладеннях після зниження їхнього вмісту у воді. Так, якщо в 1989-90 рр. концентрація ^{60}Co знизилася у воді в 2 рази, то вміст цього радіонукліду в донних відкладеннях залишався незмінним, а в 1999 р. навіть підвищився. Це пояснюється, в основному, нестабільністю гідродинамічних і фізико-хімічних умов в ставках-відстійниках (різною кількістю надходження атмосферних опадів, органічних речовин каналізаційних вод, змінами pH та напрямків течії в водоймищах), що суттєво впливало на процеси сорбції-десорбції радіонуклідів мулами).

Більш пропорційні співвідношення концентрацій у воді і в компонентах водного об'єкта зберігалися для ^3H і ^{137}Cs . Кожна зміна концентрацій цих радіонуклідів у воді відповідно відгукувалась на рівнях їх активності у компонентах водного об'єкта.

Концентрація ^{90}Sr у воді, за винятком 1986-87 років, зберігалась на рівні 0,02-0,08 Бк/л. Активність цього радіонукліда в донних відкладеннях знаходилась на рівні 5-8 Бк/кг, а в нитчастих водоростях – на рівні 2-5 Бк/кг.

Концентрація ^3H у воді в 1995-2001 рр. значно (в 3-4 рази) знизилась у порівнянні з 1990-1992 роками і складала 300-400 Бк/л. В 2001-2004 роках активність ^3H у воді дещо збільшилась (до 400-500 Бк/л). Підвищилась його активність в донних відкладеннях і в водоростях.

Неоднакові об'єми скидних каналізаційних вод (11 млн. м³/рік) та річкових (6 млн. м³/рік) призвели до того, що перші відігравали визначальну роль у формуванні річкового стоку і радіаційного обстановки рр. Арбузинки, Мертвовод та їх руслових водосховищ.

Вміст ^{90}Sr і ^{137}Cs у воді річок протягом 1985-

90 років тримався на рівні: 0,03-0,07 Бк/л (для ^{90}Sr), 0,05-0,20 Бк/л (для ^{137}Cs). Лише у 1986-87 роках концентрації радіонуклідів у воді піднялись до 0,14-0,15 Бк/л (^{90}Sr), 0,16-0,25 Бк/л (^{137}Cs). Активність ^3H у воді трималась на високому рівні: 600-1100 Бк/л в місці впадіння каналізаційних скидів в р. Арбузинку і 400-600 Бк/л – в Трикратьському водоймищі. Після 1993 року, коли каналізаційні води почали перекачувати у Ташликське водоймище, активність ^3H суттєво зменшилась: до 200 Бк/л в річці поблизу с. Новоселівка і до 60-80 Бк/л в Трикратьському водоймищі (рис. 2). У 2000-2004 роках активність ^3H у воді річок знизилась до 30-80 Бк/л.

Концентрації ^{90}Sr , ^{137}Cs тримались на рівнях 0,03-0,07 Бк/л, причому активність ^{90}Sr в деякій мірі була вищою.

Компоненти (донні відкладення і водорості) річкової екосистеми відповідно реагували на динаміку активності ^3H , ^{90}Sr , ^{137}Cs у воді. Так, в 1986-87 роках активність ^{90}Sr і ^{137}Cs у водних компонентах піднялась майже у 2 рази: ^{90}Sr – до 12-13 Бк/кг, ^{137}Cs – до 30-40 Бк/кг (водорості) і до 70-100 Бк/кг (донні відкладення). В подальшому вміст цих радіонуклідів поступово знижувався. Лише ^{137}Cs до 1993 року продовжував утримуватися в мулі і в водоростях на рівні 60-90 Бк/кг і 30-50 Бк/кг відповідно [8-11].

Вміст ^{90}Sr у воді і в водних компонентах водойм, пов'язаних з ПУ АЕС, протягом останніх 15 років тримався на рівнях: у воді – 0,02-0,05 Бк/л, в донних відкладеннях – 2-4 Бк/кг, в водоростях – 3-5 Бк/кг.

Забруднення ^{137}Cs річкової води та донних відкладень р. Арбузинки внаслідок багаторічного скиду до річки забруднених каналізаційних вод ПУ АЕС, стало причиною підвищення вмісту ^{137}Cs у воді р. Мертвовод і в руслових водоймищах: Трикратьського (в руслі р. Арбузинки) і Таборівського (в руслі р. Мертвовод).

Тривалий скид каналізаційних вод ПУ АЕС в р. Арбузинку мав суттєвий вплив також на вміст ^3H у воді цих водоймищ. Так, зміни вмісту ^3H у водоймищах кореляційно пов'язані ($r = 0,8$) зі змінами вмісту цього радіонукліда у ставку-відстійнику (рис. 4).

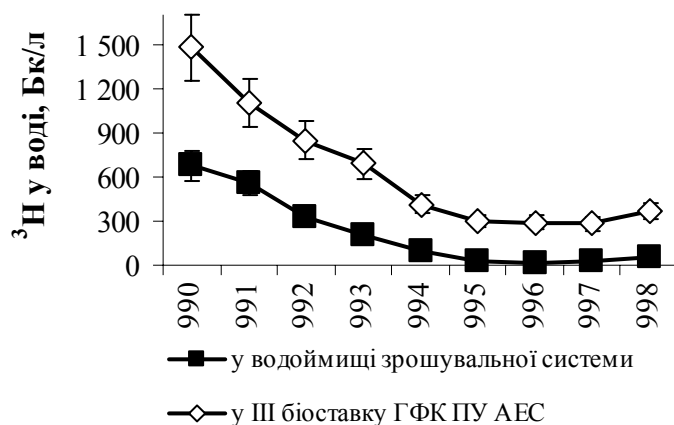

Рис. 4. Динаміка вмісту ^3H у Трикратському водоймищі та у воді біоставка ГФК ПУ АЕС

Хоча сьогодні надходження ^3H до водосховищ з річковою водою припинилося, але через існуючий процес природної фільтрації вод зі ставка-відстійника ГФК ПУ АЕС у підземні горизонти, продовжується потрапляння ^3H у річкову воду і в руслові водоймища [3, 4].

За результатами досліджень розраховані коефіцієнти накопичення “станційних” радіонуклідів у компонентах ставка-відстійника ГФК АЕС та річок Арбузинка і Мертвовод (табл. 1, 2).

Таблиця 1
Коефіцієнти накопичення радіонуклідів донними відкладеннями і водоростями ставків-відстійників ГФК ПУ АЕС

M±m

Радіонуклід	1986 р.	1988 р.	1990 р.	1992 р.	1994 р.	1997 р.	2000 р.	2002 р.	2004 р.	Середнє значення
<i>Для донних відкладень</i>										
^{90}Sr	116±24	105±34	74±23	130±27	260±68	153±47	120±32	225±88	250±45	160±65
^{137}Cs	302±35	769±83	708±94	850±91	740±81	413±58	443±43	860±90	830±86	657±84
^3H	0,3±0,2	0,4±0,2	0,4±0,2	0,6±0,2	0,7±0,3	0,6±0,2	0,4±0,2	0,6±0,3	0,4±0,2	0,5±0,2
<i>Для водоростей</i>										
^{90}Sr	91±16	108±36	101±25	110±33	210±35	123±28	68±27	110±22	130±52	116±37
^{137}Cs	91±26	213±46	233±51	230±42	252±48	260±37	197±16	405±46	480±72	260±50
^3H	0,5±0,2	0,6±0,2	0,6±0,2	0,4±0,2	0,7±0,3	1,3±0,4	0,5±0,2	0,5±0,2	0,5±0,2	0,6±0,3

Таблиця 2
Коефіцієнти накопичення радіонуклідів донними відкладеннями і водоростями прилеглих до ПУ АЕС річкових систем (рр. Арбузинка, Мертвовод)

M±m

Радіонуклід	1986 р.	1988 р.	1990 р.	1992 р.	1994 р.	1997 р.	2000 р.	2002 р.	2004 р.	Середнє значення
<i>Для донних відкладень</i>										
^{90}Sr	103±22	40±15	80±26	60±25	54±18	55±17	130±35	90±24	90±18	78±28
^{137}Cs	370±42	385±47	840±97	1120±198	1035±205	195±26	135±48	127±30	210±30	490±66
^3H	0,5±0,2	0,9±0,3	0,5±0,2	0,5±0,2	0,7±0,3	0,7±0,3	0,6±0,3	0,6±0,3	0,8±0,3	0,7±0,3
<i>Для водоростей</i>										
^{90}Sr	106±26	140±37	132±28	72±18	73±26	88±34	180±54	190±60	140±46	130±43
^{137}Cs	163±18	154±43	414±75	570±68	703±88	660±88	370±66	270±40	405±50	412±87
^3H	1,2±0,4	1,0±0,3	0,5±0,3	0,9±0,3	0,9±0,3	1,0±0,3	0,5±0,2	0,5±0,2	0,5±0,2	0,8±0,3

Середні коефіцієнти накопичення для донних відкладень ставків-відстійників ГФК АЕС склали: по ^{90}Sr – 160 ± 65 , по ^{137}Cs – 657 ± 84 , по ^3H – $0,5 \pm 0,2$; для водоростей по ^{90}Sr – 116 ± 37 , ^{137}Cs – 260 ± 50 , ^3H – $0,6 \pm 0,3$.

Середні коефіцієнти накопичення для донних відкладень рр. Арбузинки, Мертвод: по ^{90}Sr – 78 ± 28 , по ^{137}Cs – 490 ± 66 , по ^3H – $0,7 \pm 0,2$; для водоростей по ^{90}Sr – 130 ± 43 , по ^{137}Cs – 412 ± 87 , по ^3H – $0,8 \pm 0,3$.

Висновки:

1. Коефіцієнти накопичення показали неоднакову здібність до концентрування

радіонуклідів з води ставків-охолоджувачів ГФК і прилеглих річкових систем: найбільший КН для донних відкладень ставків-біоочищення ГФК зафіксований для ^{137}Cs (651 ± 84), найменший – для ^3H ($0,5 \pm 0,2$).

2. Зміни активностей радіонуклідів у воді ставків-біоочищення ГФК безпосередньо впливали на рівень їхніх активностей у воді прилеглих річкових систем.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексахин Р.М., Крышев И.И., Фесенко С.В., Санжарова Н.А. Радиоэкологические проблемы ядерной энергетики // Атомная энергия. – М., 1990. – Т. 68. – Вып. 5. – С. 320-328.
2. Григор'єва Л.І., Томілін Ю.А. Радіоекологічні аспекти зрошувального землеробства півдня України: Монографія. – Миколаїв: МДГУ, 2006. – 264 с.
3. Григор'єва Л.І. Тритій у радіоекологічних проблемах зрошувального землеробства // Вісник державного агроєкологічного університету. – №1. – Житомир. – 2003. – С. 99-109.
4. Григор'єва Л.І., Томілін Ю.А. Динаміка розповсюдження ^3H у водному середовищі навколо ПУ АЕС (1990-2001 рр.) /36. наукових праць VIII науково-методичної конференції “Людина та навколишнє середовище – проблеми безперервної екологічної освіти в ВУЗах”. – Одеса. – 2002. – С. 42-44.
5. Методические рекомендации по санитарному контролю за содержанием радиоактивных веществ в объектах внешней среды /Под ред. П.Н. Марья и А.С. Зыковой. – М., 1980. – 336 с.
6. Мостеллер Ф., Тьюки Дж. Анализ данных и регрессия. – М., 1982. – 236 с.
7. Тейлор, Джон. Введение в теорию ошибок. – М.: Мир, 1985. – 250 с.
8. Томілін Ю.А., Григор'єва Л.І. Динаміка активності радіонуклідів у водоростях річкових екосистем, гідродинамічно пов'язаних з ПУ АЕС за двадцятирічний термін її роботи // Науковий вісник Волинського держуніверситету імені Л. Українки. – №5. – Луцьк, 2006. – С. 98-101.
9. Томілін Ю.А., Григор'єва Л.І., Блохін О.І. Рівні вмісту ^{137}Cs у воді ставка-охолоджувача ПУ АЕС в період 1999-2004 рр. // Наукові праці МДГУ. – Т. 53. – Вип. 40. – Миколаїв, 2006. – С. 35-41.
10. Томілін Ю.А., Григор'єва Л.І. Накопичення ^{137}Cs водними компонентами р. Південний Буг / Матеріали науково-практичної конференції “Парадигми сучасної радіобіології: Радіаційний захист персоналу об'єктів атомної енергетики”. – Київ; Чорнобиль, 2004. – С. 10-11.
11. Томілін Ю.А., Григор'єва Л.І. Радіємність водоймищ, пов'язаних з роботою Ташликської АЕС / Матеріали ІХ наук.-мет. конф. “Людина та навколишнє середовище”. – Одеса: Вид-во ОДАХ, 2004. – С. 131.
12. Ядерная энергетика, человек и окружающая среда // За ред. Н.С. Александрова. – М: Энергоатомиздат, 1984. – 311 с.